

UDK: 372.3:371.3

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Nuraliyeva Kamola Isaqali qizi

Namangan davlat pedagogika instituti (PhD) katta o'qituvchisi

knuraliyeva4980@gmail.com +998934974980

Qosimova Muattar

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish masalasining didaktik imkoniyatlari chuqur tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol usullar, axborot texnologiyalarining joriy etilishi, ta'limiy muhit va o'qitish strategiyalarining roli o'rganilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, kasbiy kompetentlik, didaktika, yondashuv, ta'lim, tarbiya, texnologiya, pedagogika.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация. В данной статье глубоко проанализированы дидактические возможности формирования профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов. В исследовании рассмотрены современные педагогические подходы, интерактивные методы обучения, внедрение информационных технологий, а также роль образовательной среды и стратегий обучения.

Ключевые слова: учитель, профессиональная компетентность, дидактика, подход, образование, воспитание, технология, педагогика.

DIDACTIC OPPORTUNITIES FOR FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY TEACHERS

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the didactic possibilities for forming the professional competence of future primary school teachers. The study examines modern pedagogical approaches, interactive teaching methods, the integration of information technologies, as well as the role of the educational environment and teaching strategies.. The Conclusion presents the scientific novelty of the findings, their practical significance, and proposals for improving the process of professional teacher training.

Keywords: teacher, professional competence, didactics, approach, education, upbringing, technology, pedagogy.

KIRISH

Oliy ta'lim tizimida mutaxassislar tayyorgarligini sifat jihatidan oshirishda kompetentlik yondashuvi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, boshlang'ich ta'lim yo'nalishida bo'lajak o'qituvchilarning umummadaniy, maxsus, kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalari dolzarb bo'lib, ta'lim mazmunini xalqaro standartlar asosida tashkil etishga alohida e'tibor berilmoqda. Ta'lim jarayonining sifati endilikda nafaqat reja va dasturlar mazmuniga, balki talabalar egallagan bilim, ko'nikma va malakalarning Davlat ta'lim standarti talablariga muvofiqligiga qarab baholanmoqda. Shu bois pedagogik oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish metodikasini takomillashtirish ularning intellektual salohiyatini oshirish va ta'lim tizimiga samarali integratsiyalashuvi uchun muhim shart sifatida qaralmoqda.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi kasbiy kompetentligi deganda, odatda, o'qituvchining o'z kasbiy faoliyatini yuqori saviyada amalga oshirishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka hamda shaxsiy sifatlarning uyg'un majmui tushuniladi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligi tarkibiga psixologik, kommunikativ, metodik, didaktik, o'zini-o'zi rivojlantirish, boshqaruv va boshqa komponentlar kiradi. Yaxshi o'qituvchi bo'lish uchun pedagogda darslarni rejalashtirish va tashkil etish, darslik va o'quv materiallarini tayyorlash, muloqotga kirisha olish, kasbdoshlar bilan tajriba almashish, doimiy ravishda o'z ustida ishlash va yangiliklarni kuzatib borish kabi ko'nikmalar bo'lishi zarur. Demak, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, bunda kasbiy bilim va amaliy ko'nikmalarni shaxsiy rivojlanish bilan integratsiya qilish talab etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Pedagogik adabiyotlarda kasbiy kompetentlikni shakllantirish masalasi keng yoritilgan bo'lib, turli yondashuv va konsepsiyalar taklif qilingan. Jumladan, Laursen (1994) ta'kidlashicha, kasbiy kompetentlik – bu mutaxassisga kasbiy faoliyat jarayonida samarali qarorlar qabul qilish imkonini beruvchi maxsus bilim va ko'nikmalar tizimi bo'lib, u mutaxassis tayyorgarligining konseptual asosini

tashkil etadi. Zamonaviy tadqiqotlarda kasbiy kompetentlik mutaxassis shaxsining malaka va tayyorgarlik darajasini aks ettiruvchi majburiy komponent sifatida qaralib, faqat nazariy bilim va amaliy ko'nikmalar bilan cheklanib qolmasdan, kasbiy vaziyatda ularni samarali qo'llay olishga shaxsning ichki tayyorgarligi va ruhiy-psixologik tayyorgarligini ham talab etadi. Brent va Meelissen (2008) boshlang'ich maktab o'qituvchisi kasbiy kompetentligining asosiy tarkibiy qismlarini beshta guruhga ajratadi: motivatsion (kasbga qiziqish va o'zini o'zi rivojlantirish ehtiyoji), mazmuniy (psixologik-pedagogik, metodik, maxsus fan va axborot texnologiyalari bo'yicha bilimlar), operatsion-faoliyat (pedagogik muammolarni amaliy hal eta olish, ijodkorlik, pedagogik texnologiyalarni qo'llay bilish), shaxsiy (bolalarga mehr, adolat, mustaqillik, ijodiy tashabbuskorlik kabi sifatlar) va reflektiv komponent (o'z faoliyatini tahlil qila olish qobiliyati).

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlar kasbiy kompetentlikning tuzilmasini to'liqroq ochib berish va uni shakllantirish yo'llarini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda kompetentlikni shakllantirishning samarali usullari izlanmoqda. So'nggi yillarda xorijiy va mahalliy manbalarda pedagog kadrlarni tayyorlashda innovatsion texnologiyalar va metodlarni joriy etishga alohida e'tibor qaratilayotgani kuzatiladi. Xususan, ta'lim muhitini yanada takomillashtirish, nazariya va amaliyot integratsiyasini kuchaytirish orqali bo'lajak o'qituvchilarning kompetentligini rivojlantirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Mazkur maqolada aynan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda didaktik yondashuv va vositalarning imkoniyatlari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotdan ko'zlangan maqsad – turli manbalarda tavsiya etilgan pedagogik yondashuvlar va texnologiyalarni tahlil qilib, ularning didaktik jihatdan samarali tomonlarini aniqlash hamda pedagog kadrlar tayyorlash jarayoniga tatbiq etish bo'yicha ilmiy xulosalar berishdir.

XXI asr pedagogikasi yangi innovatsion usullarni ta'lim jarayoniga tatbiq etishni talab qilmoqda. Kompetentlikni shakllantirish nuqtai nazaridan faol va interfaol o'qitish metodlari alohida o'rin tutadi. Xususan, muammoli ta'lim, loyiha usuli, rolli va biznes o'yinlar, munozarali-dialogik mashg'ulotlar kabi usullar talabalarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirib, ularni real pedagogik

vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga o'rgatadi. Bu misollar shuni ko'rsatadiki, innovatsion metodlar – tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar, kreativ yondashuvni rag'batlantiruvchi o'yin va loyihalar, hamkorlikda yechim izlashga undovchi vaziyatlar – nafaqat o'quvchilar uchun, balki bo'lajak o'qituvchilarning o'zlari uchun ham kasbiy jihatdan o'sish omilidir.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Pedagogik jarayonda qo'llaniladigan didaktik yondashuvlar bo'lajak o'qituvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini samarali shakllantirish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shaxsga yo'naltirilgan (talabaga yo'naltirilgan) yondashuv shular jumlasidandir. M.M.Levina ta'kidlaganidek, shaxsga yo'naltirilgan professional ta'lim jarayoni bo'lajak pedagog shaxsini kasbiy faoliyatga integratsiya etish asosida uning kasbiy kompetentligini shakllantiradi. Bunda ta'lim jarayonining axborot-amaliy va shaxsiy maqsadlari birligiga erishiladi hamda talabaning o'quv faoliyati ichki ehtiyojga, ya'ni bilishga bo'lgan ichki motivga aylanadi. Boshqacha aytganda, talabalarning shaxsiy xususiyatlari va qiziqishlariga mos ta'limiy vaziyatlar yaratilganda, ular o'qishga yanada motivatsiyali bo'lib, kasbiy bilimlarni puxta o'zlashtirishga intiladi. Lichnostno-orientirovanniy yondashuv asosida ishlagan olimlar ta'kidlashicha, aynan o'quvchi (talaba) shaxsini rivojlantirishga qaratilgan ta'lim professional kompetentlikni shakllantirishda eng samarali yo'ldir.

Bunday yondashuvning amaliy namunasini M.V.Shustova keltiradi – u pedagogik universitetda talabalarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi o'quv vaziyatining loyihasini taklif qilgan bo'lib, unda jarayonning tarkibiy qismi sifatida matematika fanidan “vazifa–dialog–o'yin” kabi bazaviy texnologik kompleks qo'llangan. Bu yondashuv dialogik ta'lim va o'yinli metodlarni uyg'unlashtirib, talabalarni faol fikrlash va muammo yechishga jalb etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, muammo-ijodiy vazifalar, muloqotga asoslangan topshiriqlar va didaktik o'yinlarni o'z ichiga olgan bunday sharoit pedagogika yo'nalishi talabalari uchun qiziqarli va samarali bo'lib, ularda mustaqil ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatda to'g'ri qaror qabul qilish kabi kasbiy ko'nikmalar shakllanishini tezlashtiradi. Demak, ta'lim jarayoniga shaxsga yo'naltirilgan va interfaol yondashuvlarni keng

joriy etish bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy jihatdan shakllanishi uchun muhim didaktik imkoniyatlar yaratadi.

XULOSA

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish – ko'p omilli va bosqichma-bosqich amalga oshadigan jarayon. Bu jarayonda didaktik imkoniyatlardan to'liq foydalanish, ya'ni zamonaviy metod va texnologiyalarni samarali integratsiya qilish, talabalarning shaxsiy va ijodiy faolligini rag'batlantirish hamda amaliyot bilan uzviy bog'lash orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. Keltirilgan ilmiy xulosalar va mazkur sohada keyingi tadqiqotlar uchun metodik asos bo'lib xizmat qiladi hamda pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilashda foydali bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Androsova N., Tsukanova N., Demchenko Yu., Prybora T., Tkachenko O. Formation of Professional Competence of Future Primary School Teachers Against the Background of Large-Scale Military Aggression (a response to the challenges of the times). // Journal of Curriculum and Teaching, 2023, Vol.12, No.3, p.11-19.
2. Berdikulova N.E. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlashda innovatsion va integratsion texnologiyalarni takomillashtirish. – Ped. fanlari bo'yicha PhD dissertatsiyasi avtoreferati. – Samarqand, 2023.
3. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish usullari. // Tadbirkorlik va pedagogika ilmiy-uslubiy jurnali, 2024, №4. – B.105-114.
4. Egamberdiyeva N.M., Zohidova S.R. Bo'lajak pedagoglarni kasbiy ijtimoiylashtirish jarayonlarini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari. – Toshkent: "Mahalla va oila" nashriyoti, 2021. – 104 b.